

ריחה המר של הבוגנוויליה – פרידה מכתב העת 'מטעם'

"יצחק לאור סוגר את כתב העת 'מטעם'. בתום שבע שנים שבהן ערך והוציא את כתב העת, החליט לאור להפסיק את פעילותו כדי להתפנות לכתיבה" –

בשורות הללו, שחזרו על עצמן בשינויים קלים במספר "אייטמים", ושניתן בהחלט לתהות על אמינותן, הגיעה לקיצה פעילותו השוטפת של כתב העת 'מטעם', אחד מכתבי העת הבולטים שפעלו בשנים האחרונות.

בטרם אגש לעסוק במרכיביו, במחולליו, בתפקידו ובחשיבתו של 'מטעם', אני מבקש להתעכב לרגע על האופן שבו הגיבה הקהילייה הספרותית, או מוטב לומר, האופן בו לא הגיבה, לדבר הסגור.

יש צורך במערכת ספרותית מנוונת במיוחד, ערלה במיוחד, שמורכבת מאנשים קטנים במיוחד (מה שהופך אותם באופן מידי כמעט גם ליוצרים קטנים במיוחד) כדי להניח לכתב עת מסוגו של 'מטעם' להיעלם מן המערכה מבלי שאיש יטרח לבחון את הקורפוס שנצבר בין דפיו במהלך שבע שנות פעילות, מבלי שאיש יטרח לשרטט את המהלך שהתווה העורך, שהתווה לעורך, לבקר את המהלך, או אפילו סתם להלל או לבטל אותו. משהו. אף לא מילה. אף לא שורות דפוס. היה ונגמר. ערב סגירה בבית ביאליק – ומת 'מטעם'. עשרות, אם לא מאות, המשתתפים שנטלו בו חלק, מחברי מסות חרוצים, משוררים זריזים, אקדמאים מפולפלים, איש לא חשב להניף את קולמוסו ולהספיד כדבעי. לומר תודה. הללו כבר יצאו לחפש בית חדש. והמבקרים, ומדורי הספרות, כהרגלם, בחרו שלא להתמודד עם ההיקף, או גרוע מכך, עם המשמעות המצטברת של עשרים ושמונה גיליונותיו.

לא ברצון אני כותב את הרשימה הזו. לא אני האיש למשימה. לא הייתי קרוב מספיק להתרחשויות הפנימיות ולטלטלות שעבר 'מטעם' בשבע

שנותיו ואף לא נכחתי ולו באחד מן הערבים הרבים שנערכו לכבודו. אני כותב מבחוץ.

יחד עם זאת, אשתדל לעשות כמיטב יכולתי.

פני השטח

2005-2006 היו שנים יפות לשירה העברית. הן אמנם לא תיזכרנה כשנים בהן זכינו להתוודע למשורר חד פעמי, או כשנים בהן חלה תפנית דרמטית בפואטיקה של השירה העברית, אך 2005-2006 היו השנים בהן שבה השירה העברית, לאחר תקופה ממושכת של הפרטה, לחיקה של הספרות, או למה שנשאר ממנה. תקופה בה פּרץ ספונטאני של כוחות צעירים, נביעה פתאומית של "דור חדש", הביא עימו בבת אחת שטף של כתבי עת ('אורבניה', 'הו!', 'מעין', 'מטעם', 'דקה', 'כתם', 'אלמנך' ועוד רבים אחרים), פנזינים, קונטרסים ועוד, שאפשר ואף תבע, פעם נוספת, את קיומה של השירה העברית מחוץ לאווירת המתנסים והפנאי שאליה נקלעה בשנות השמונים והתשעים, הרחק מן ה"דודות", הנפטלין, כוסות היין המתברגות מפלסטיק, מבית הסופר, ולמעלה מכל, הרחק ממשרדי 'הליקון'. גוף זולל תקציבים שתיפקד מתחילת שנות התשעים ועד לשנים האמורות, כמעין בית-ספר גבוה לשירה, המעניק תעודת משורר ופרס כלשהו לכל זב חוטם שבכיסו כמה שקלים מיותרים. כאמור, השירה הופרטה, והליקון זכו במכרז והיו לקבלן המבצע. הם הכשירו פועלים שמותאמים לצרכיהם וקיימו משק אוטרקי שירי באין מפריע. לומדים על אורפאוס, כותבים על אורפאוס ומעניקים את פרס אורפאוס לאורפאוס החדש בערב הסגירה של פסטיבל אורפאוס. הכל נשאר במשפחה.

אין זה סוד – בהליקון שכפלו הליקונאים. ייצרו קהילייה שירית משובטת. יצרו שירה משובטת. בוגריהם איישו (ועדיין מאיישים) עמדות מפתח, פתחו את הדרך לבוגרים אחרים, וחוזר חלילה. הסוס המכונף פרש את חסותו על השירה העברית. הטיל את צילו הנורא. כתבי עת שביקשו לפרוץ במהלך שנות התשעים ('אב', 'עמדה' ואפילו 'המעורר'), להוות אופוזיציה, נתקלו בחומה ממסדית בצורה ובלתי חדירה. וזכו, במקרה הטוב, לתקצוב זעום ולחשיפה מינימאלית, שעה שמנגד, סמל השררה וההגמוניה, הסוס המכונף, התנוסס בכל מוספי הספרות על פני מודעת פרסומת בגודל עמוד,

שנקנתה בכספי משלם המיסים, ומי שהעז לבקרו, זכה שהלה יטיל עליו את גלליו ממעופו וינשלו מן המעט שיש לו.

לכאורה, מאום לא השתנה. 'הליקון' עודנו הגוף השירי המתקצב בישראל, מתנסים ומנחי סדנאות עודם מוכרים חלומות ועושקים נערות וגמלאים שמוכנים לשלם כדי שמישהו יאזין לשירתם הקלוקלת ומוספי הספרות רק הגדילו את שטח הפרסום וצמצמו את היקף הביקורות לחמש מאות מילה. אם שפר מזלך.

אך כאמור, רק לכאורה.

2005-2006 היו שנים יפות לשירה העברית. שנים בהן אמרה השירה די. לא עוד. וברגע קריטי אחד, בתנועה חדה, בשבריר של פיכחון, ניצרה מעליה מעט מן הרפש הצמיגי שדבק בה.

אני מדבר על השינוי התודעתי שחל בקרב הקהילייה הספרותית בישראל. שינוי שבעקבותיו 'הליקון', 'בית הסופר', סדנאות הכתיבה ודמויות כרוני סומק ואגי משעול, שכבר נגעו בתהילה, כבר חשו עצמם כממסד, כחלק מן הקאנון, נתפשו לפתע כתופעות חוץ-ספרותיות שאינן רלוונטיות עוד למהלך הדברים. הוקעו והוקאו בעל כורחן והוצאו מן המחנה. עריצי השירה העברית התגלו כנמרים של נייר, וברגע שצצה חלופה – קלושה ככל שתהיה, עלובה, ילדותית וממחזרת ככל שתהיה – הודחו הללו ממקומם בפארנסוס. לאמור, לא סומק, לא משעול ולא יו"ר הליקון דאז, אמיר אור. לא זכו להידפס בכתבי העת של 2005-2006, שחלקם עוד מוסיף לפעול, ומוסיף שלא לא פרסם את הללו.

פני מטעם

יריית הפתיחה של כתב העת 'מטעם' אוצרת בתוכה את כל הד.נ.א. של כתב העת – על מעלותיו ועל חסרונותיו. את אופקיו ועיוורונו. כוונתי למאמר המפתח החריף שפורסם בגיליון מס' 1 של 'מטעם', 'אצלי היגיני, אזור כתיבה – על שירת הפנאי העברית' מאת תמי ישראלי ויערה שחורי. במאמר זה, הפליאו השתיים לתאר את תהליך ההתברגנות ההצטרפנות וההידשנות (ואת אגי משעול כמייצגת העיקרית של תהליך זה) שעברה השירה העברית. את הדרך הארוכה שעברה מ"תפילת האדם" אל "תועפות

הבוגנוויליה" ואל המצב בו "חננויות עיצוב ואופנה מציבות ספרי שירת נשים ופמיניזם רך בתצוגה ומקטעי שיר תפורים אל תוויות הבגדים".

לא חסרה אינטליגנציה ב'מטעם'. למעשה, זהו כתב עת (בדומה ל"הו!") שמכוון לחתכים המשכיליים יותר (או המשכיליים אקדמית) שבמיליה התרבותי. אך כידוע, לאינטליגנציה פנים רבות. ובמקרה של 'מטעם', מדובר בפניהם של בוגרי ושוחרי החוגים לספרות ופילוסופיה באוניברסיטת ת"א. בחתך האינטלקטואלי האקדמי של השמאל "הרדיקלי" – אלו הם הפנים. ולפיכך, אלו הם גם פניו של כתב העת.

שחורי וישראלי אינן מתקשות לבקר את הבורגנות. הן עושות זאת בעילות מרשימה. מתוך היכרות מעמיקה. מבפנים. כל טיעון פוגע בול. כל דוגמא זהב. שירת הפצע, הנרקיסיות, צרות האופקים, פואטיקת הסימונים התועלתנית, הכול מתואר בפרוטרוט.

ואז, משום מקום, או מוטב לומר, משום מקום שהוא בתוך הספרות, מכה בקורא מפח נפש מסחרר, כאשר מתחוויר, כי הביקורת כולה, ניתוח כשלי הפואטיקה הדומסטית, ההגנה על השירה, כל אלו משמשים כאמתלה ותו לא, כהקדמה לטיעון האמיתי שהוא: ששירת משעול אינה פוליטית דיו ("גם בשירה ה"שערורייתי" של משעול, "שהידה", אין החמלה אלא עניין אנתרופולוגי והמניע לכתיבתו הוא שעשוע מצלולי"), ש"התנפצות אוסלו הותירה מעמד שלם, שחזון הנורמאליות ברח מבין אצבעותיו. שהכישלון הצורב התגלגל למפה אסקפיסטית של תענוגות ופנאי, אותה מציעים הפואטיקה והמגזינים של "החיים הטובים". במפה זו שב הכיבוש ומוכחש, וירושלים היא מתחם אוריינטלי ונינוח. "שהבעיה היא ש"כביכול יש מקום לשיח פוליטי, ומילות הקוד מתוזמרות באופן שהולם את הספקטרום המשתרע בין השמאל הליברלי ל"שלום עכשיו": גירוש, בגידה, השכחה, גבול. אבל אלה נרתמות, לרוב, לסוגיות אסתטיות המעוקרות מהשדה הפוליטי, שאליו הן מאותתות.

אז למה לא אמרתן קודם? הבעיה האמיתית של השירה העברית היא הכיבוש והכחשתו. כמובן! איך לא חשבנו על זה. זו הבעיה. לא נוסח, לא פואטיקה, לא דלות הלשון של הכותבים, לא המוסיקה החצצית. לא זך. כלום. הבעיה היא שהכיבוש מוכחש.

באותו הרגע ממש נחשפת הגיבנת הבורגנית על כל כיעורה ומאמרן האמיץ של שחורי את ישראלי מצטמצם לכדי שיחת סלון פנים-בורגנית "שיח פוליטי... המשתרע בין השמאל הליברלי" לחד"ש ודע"ם למק"י וכו'. באותו הרגע פורח מזיכרון של הכותבות כי גם הבורגנות המשכילה, האקדמית, אף היא בורגנות, ושהבוגנוויליה והמחסום קרובים משנרצה להאמין, ואינם אלא ייצוגים שונים, האחד בגרסתו העממית, והשני בגרסתו המשכילית, של אותה תרבות פנאי מְרֻטָּפֶשֶׁת ומפונדרקת, של אותו שובע (וכי כמה עובדי קבלן אתיופים יוצאים להפגין במחסום?) שיסרב לשתות יין מיקבי רמת הגולן, של אותה הפואטיקה שממירה את הפואטי בפוליטי. שמבכרת את הפוליטי על הפואטי. שרואה באגי משעול את מי ש"העדפת האסתטי כביטוי של דבר-מה מעבר להווה המכוער נמצאת בחזית שירתה."

היות ההווה מכוער היא אקסיומה לדין של הכותבות. מדוע מכוער ההווה? משום שיש כיבוש. ומשום שזה, מוכחש. ומובן, כשיש כיבוש, אז הפרחים אינם פורחים, ואנשים אינם מתאהבים, וכול העולם נעצר והופך מכוער. ככה זה עם כיבוש.

יכול אדם לבכר את הפוליטי על הפואטי. אך לא כתב עת לספרות. כתב עת לספרות שמבכר את הפוליטי על הפואטי הוא אינו כתב עת לספרות כי אם ביטאון פוליטי. ו"הבעיה היא שהכיבוש מוכחש" היא גם בעייתו של כתב העת 'מטעם' - כתב עת לספרות ומחשבה רדיקלית, שתועפות הכיבוש מצלות על דפיו כבוגנוויליה כבירה.

יצחק לאור וכיבוש האקדמיה את הספרות

יצחק לאור הוא מודרניסט מובהק שהקים שלא בכוונה כתב עת בעל נטייה פוסט-(מודרנית סטרוקטורליסטית, קולוניאליסטית, או איך שלא תקראו לזה. איני מתערב בענייני משפחה) מובהקת. מי שבקיא ולו במעט בנבכי המפה התרבותית של ימינו, יודע אל נכון, כי הכיבוש, האחר, הערבי, המחסום, הגאה או המפורק. כל אלו אינם משתייכים לסדר שניתן לכנותו "רדיקלי", כי אם למיינסטרים האינטלקטואלי, לבון טון, ל(מ)טעם הנכון ולרוח התקופה. הו!, מטעם, מעין, דקה, הכיוון מזרח, תרבות וספרות

ושות', כולם מחיובים באותו השיח ממש. כולם מדברים בניבים של אותה השפה. באותה הרטוריקה. כולם חרדים להכחשת הכיבוש.

לפיכך, יש צורך במודרניסט – היינו, באדם דתי, באיזה תום יסודי שמאפשר אמונה כי "אף על פי כן" – כדי לעשות שימוש בשם התואר "רדיקלי", בכל אחד ממובניו, במלוא הרצינות ומבלי להגניב קריצה. יתרה מכך, לאור הוא בכלל ציוני. קראו את שיריו בשום לב (את שירי הנוף, 'שירים לזכר אימי', או את שירו 'OD' או את 'כרגיל, בבוקר, לאחר פיגוע' או את השורות: "הנאצי כהנא / הוא שבא והוא גם ילך. אנחנו לא נברח מפה לאן נברח למי אני אברח"). לאור, ממש כמו לוי (על אף השתייכותו של זה לתיאטרון האבסורד או האכזריות), ממש כמו ויזלטר, נטוע בלב ההוויה הציונית. הללו אמנם שפכו כמה קיתונות של פושרין על הישות הציונית, אך תמיד מבפנים. מעל בימות תיאטרון הרפרטואר הממוסד או בטקס הענקת פרס ישראל. תמיד תוך שימור הלגיטימציה. להזכירם, לאור לא סרב לשרת בצבא הכיבוש, כי אם בשטחים הכבושים. וזהו כל ההבדל. המצפון, הוא אמנם מצפון, אך הוא אינו חלק נפרד מן הגוף. מן הגוף הציוני. הוא המצפון של הציונות. וככה, היא מעולם לא התקשתה להכילו (וראה מקרה 'מלכת האמבטיה', שהוצג בארץ, חרף ה"סקנדל", בזמן מלחמה, בתיאטרון 'הקאמרי', לא פחות. האם הייתה מתאפשרת הצגה זאת לו חשה הישות הציונית כי המדובר הוא בחתירה של ממש תחת יסודותיה, בקריאת תיגר, באיום?) אין מהפכות בדמוקרטיה. אין "ראדיקליות" בדמוקרטיה. ואין שום חתירה. יש ביקורת, שמעוגנת היטב בתוך השיח, שמוקצה לה מקום מוגדר, וזו, במקרה הטוב, תוביל לאי רפורמות. לאור, ויזלטר, לוי ודומיהם, אינם חותרים באמת תחת הציונית. כל נלך שולל, מדינת ישראל יקרה לליבם*. הם מלווים אותה ומאוחדים איתה, ולמעשה מחזקים אותה בהעניקים לה מעין "מצפון הומאני" – והיא מצידה,

* כשם שהיא יקרה ללבו של אהרן שבתאי – שלא ככותבי 'מטעם', מצליח להביט גם מעבר לכיבוש – שרק לאחרונה הסביר בתבונה רבה כי "בכל זאת זה טוב שיש לנו ארץ! פשוט שוכחים את זה. יש ארץ עם שמים, עם חמיצים, עם כלבים שמחרבנים בפארק, בכל זאת זה שלנו. אנחנו יכולים לא להיות אידיוטים ולהתחבר פה עם הערבים שמסביבנו ולהיות בני אדם. אנחנו אידיוטים ולא עושים את זה, אבל בסך הכל זה שיש לנו ארץ ומדינה זה דבר טוב" (אהרן שבתאי, הארץ, 10.02.2013)

הציונות, חיבקה אותם אל חיקה, והעניקה להם מקום של כבוד בין שורותיה (את לאור למשל, כיבדה פעמיים בפרס ראש הממשלה, בפרס קוגל, בפרס עמיחי, בפרס נח מוזס, בפרס ברנשטיין ובפרס הספרות הישראלית).

אך בל נשכח – יצחק לאור הוא בראש ובראשונה משורר. משורר מודרניסטי, תלמיד נצחי של ויזלטיר, חסיד של ברכט, מתרגם של פאונד עם נטייה עמוקה לקלאסי. וכאשר לאור עוסק בספרות, היינו, עורך את 'מטעם' ככתב עת ספרותי, הוא מגייס לצידו את שמעון זנדבנק, מודרניסט נוסף. דוד וינפלד, כנ"ל, ויזלטיר כנ"ל, שבתאי כנ"ל ועוד. ממש מכנס את שייריה של האצולה המודרניסטית. והללו מתרגמים את שיקספיר, וצלאן ואלויט וגתה וויזלטיר כותב על פבלו נרודה וזנדבנק כותב על תרגום רביקוביץ' לייטס, והלית ישורון מתרגמת מפרוסט, ובורחס ישנו וגם קפקא, ועודד וולקשטיין מוסיף את לארקין ופו ופלאנרי אוקונור וגם דן דאור ישנו ויש גם צוואיבה וז'אן אנואי ומונטאלה ועוד קצת ברכט ואלפרד דבלין ואפילו ג'ררד מנלי הופקינס.

אמנם יש מקום להטיל ספק, הרי חלק גדול מן הכותבים המודרניסטים (ומן הכותבים בכלל) נקראים כיום שלא לשמה – כלומר, אינם נקראים כספרות. קפקא נקרא כי דלז. פו (ואפילו אריסטו!) נקרא כי לאקאן. פרוסט כי בנימין. ג'ויס, בקט, נבוקוב ובורחס כדגמים של פירוק וגלות ומינוריות, ואבות ישורון בשל הגמגום, הערבית והידיש (לאמור, שוב דלז) ואבידן בשל הכישלון וכו'. ואפילו פאונד וסלין זוכים ל"לגיטימציה-של-פני-השטח" במסגרת הפלרטוט המתמיד והמדומה של השמאל ה"רדיקלי" עם תשוקותיו הליבידינאליות של הפשיזם – אך אני נוטה להניח שזהו אינו המקרה, או לפחות לא המקרה כולו, וכי נטייתו הספרותית של לאור היא אכן מודרניסטית.

מן העבר השני, כאשר לאור אינו עוסק בספרות, הוא מובל כחמור באפסר בידי אצולת ה"דחויים-בעיני עצמם", ה"שואפים להיעשות לאחר" של אוניברסיטת ת"א ומכון כהן, בידי כוהנות המגדר ובידי האינטליגנציה של הגדה השמאלית, תרבות וספרות וסביבותיה, בידי ענת מטר שכותרת על "תרבות המוות הישראלית", חיים לוסקי שכותרת, שוב, על דלז, בידי מיני

לין חלוזין-דוברתיות שכותבות על עדויות הזוועה אותן גבו כפעילות "בצלם" ומיני דפנות בירנבוים-כרמליות שכותבות על ילדים חולי סרטן שצריכים לעבור במחסום, על הפריות והפוליטיקה של 'המשפחה הטבעית' או על הנזק שמסב הכיבוש לבעלי החיים בסביבה, בידי פעילות "מחסום - watch" שכותבות על יומיים בחייהם של נתיני הכיבוש וכידי דורר משעני, שכותב על שמעון בלס ו'הספרות המזרחית' ושאר חוקרי מגדר זוטרים, שמתעלקים על הספרות ואינם מועילים לה במאום ושעבורם אשת דונש בן לברט אינה אלא "אירוע" נוסף ב"נארטיב" של האישה המדוכאת.

לאור, אפוא, הוא עורך שסוע. כפסל הקולוסוס מרודוס, רגלו האחת ניצבת בספרות ואילו השנייה באקדמיה. יד ימין מתרגמת את פאונד ויד שמאל מפרסמת את ג'ודית באטלר. ומה ללאור ולבאטלר? מאום. זולת יישור הקו. שכן, כתב העת 'מטעם' עובד באופן הבא: הספרות מושכת את אנשי האקדמיה. אנשי האקדמיה מעניקים תוקף ויוקרה לספרות. מעין דוגמא מיקרוסקופית למה שהתרחש בשעתו ב'סימן קריאה'. אלא שלא כמו פרי בשעתו, לאור אינו מייסדה של אסכולה אקדמית כלשהי, ו'מטעם' אינו ביטאונה של כזאת. מרבית כותביו האקדמיים, שאולים מכתבי עת בסגנון 'תיאוריה וביקורת' ומן החוגים השמאליים שאימצו את ההגות הפוסט-סטרוקטורליסטית ככלי לניגוח ה"נרטיב" הציוני, ומתלמידיהם של אלו. אך מה ללאור ולכל אלו? דקונסטרוקציה? התענגות? ז'יזק, חנה ארנדט, אגמבן, פוקו, באטלר, בדיו, לאקאן, דלז, אלתוסר, שמיט וכל מה שיצא אתמול ב'רסלינג' וכרגע חם. מה זה עושה ב'מטעם'? הרי לאור אינו משתייך לאקדמיה הזו, לתקופה הזו, לז'רגון הזה – רק מיישר קו.

'מטעם' הוא אכן עדות לכיבוש. כיבושה של הספרות בידי האקדמיה. ואפילו לעורך חריף ובעל טעם ספרותי משובח כלאור, אין מזור כנגד זה. ככה זה עם כיבוש. כוחותיו הדורסניים אינם מתירים שמץ של סיכוי, קל וחומר כאשר מדובר בגוף כה פגיע כספרות העברית, שכל כיפות הברזל שלה נוטרלו לפני למעלה משלושים שנה ולבשו כבר קורוזיה.

עולם כמנהגו נוהג ומי שנכבש חייב במס. ולאור אינו יוצא דופן.

כדרכם של שסעים, מיסים ופיצולים, הללו משכפלים את עצמם. לאמור, לפיצול המרכזי שמאפיין את כתב העת (בין הפואטי והפוליטי) נוסף פיצול נוסף. פיצול משני. והוא הפיצול הפנים-ספרותי.

אמנם, שלא כ'הו' ו'מעין', 'מטעם' מעולם לא הכריז על עמדתו הפואטית. כבר במאמרו של שחורי וישראלי, נוכחנו לדעת, הבעיה של הספרות העברית, מבחינתו של כתב העת, היא ש"הכיבוש מוכחש". מה שמוביל בסופו של מהלך, את כותבי 'מטעם' לבצע את מה שמפניו התריעו, היינו, להשמיע "מילות קוד המתוזמרות באופן שהולם את הספקטרום השמאלי" – לבל יוכחש הכיבוש. זו כמעט ההגדרה לשירת ימינו: השמעת מילות קוד מתוזמרות באופן שהולם את הספקטרום השמאלי. זו התורה כולה. לא ברור מדוע עורך כתב העת 'מטעם', יצחק לאור, שהוא אדם נבון ומבקר חריף – נבון וחריף מכותב שורות אלה – שלא פעם ערף ראשים בגין שורות טובות מ"על פמה רגלים פגז צה"ל עומד? / על שתי רגליו של עיסא / ועל ארבע רגלי אֶחָיו הַמְתִּים", מפרסם מילות קוד מתוזמרות. ומתי בדיוק, ובאיזה שלב, הפך דני האדום, ילד הפלא של השמאל הישראלי, למיישר קו.

אם כן, מתוקף הכיבוש, המיסוי והשסעים, נחלק גם הקורפוס הספרותי של 'מטעם' לשני חלקים:

(א) מס שפתיים. (ב) ספרות שהעורך מעריך.

איני חפץ להקדיש יריעה רחבה מידי לספרות מס השפתיים. די לנו שהיא זכתה להידפס פעם אחת. אציין בפשטות, שלא ייתכן כי קו פואטי של כתב עת יתבסס על "שמות-קוד" (מחסום, כיבוש, צה"ל מניאק, הומוסקסואליות רכה, וכו'), שנוכחותם ביצירה מזכה, באופן מידי כמעט, בפרסום. לא ייתכן, שזהות האתנית, לאמור, ערבי, תהווה תנאי מספיק.

- "עצר / אני המחסום / מי אתם, הוי עֶרֶר? / עֶצֶר / אתה עֶרְבִי / בֵּן פְּלֶב / קָאט וְהַמְתֵּן / אֲנִי וְאַתָּה / הַבְּדִיחָה שֶׁל הַסְּפוּר" (מתוך 'מחסומים', פאיז אלסרסאוי, מערבית: גיא רון גלבע)

- "במחסום חוורה החמה צולקת / את פטימה, את בטנה, את פרי רחמה / שעל האכנים, צורח צריחה ראשונה לחלו של עולם... ולא תפתחנה שערי מחסום נעול / לאמבולנס שמתחנן להביא את פטימה / לבית היולדות בשקם." (איתן קלינסקי / במחסום בחוורה)

- "על כמה רגלים פגז צה"ל עומד? / על שתי רגליו של עיסא / ועל ארבע רגלי אחיו המתים" (אורי וייס, מתוך 'עמדה')

- "הלכות באדמה בתוך רמון; דהפור על העפר ואריאל שרון במטוס! (מתוך 'על הגופות', נצר ג'מיל שעת', מערבית: גיא רון גלבע)

- "מטוס. פגז. מטוס. פגז. / מסוקסוקסוק. פגז. פצצת תאורה. / מוביל סחרחר עשוי פלדה / נומי גם / תינקת לבנונית" (מתוך 'צעצועים התפתחותיים', גלית סליקטר, מוקדש לנג'לה ח'ורי)

- "נפגש במרמה. / שלום. / האגיה תשיל / את כתמי הדם, תגלל / שטיח אדם - / לכבודך, לכבודי?" (כרמית רוזן, מתוך 'ניפגש במרמה')

יש גם את שירי ההלל לטלי פחימה. ושירים פוליטיים של שבתאי, ויזלטיר ולאור. זהו כאמור, המס המדיני. אך אנשי הכיבוש התאבים אינם יודעים שובע. יש לשלם גם מס חברתי.

מדובר בעשרות דוגמאות הנעות על פני הקשת המדוכאה כולה, כאשר שתי המייצגות העיקריות של התופעה הן יודית שחר וסיגל בן יאיר. כלות פרס 'טבע' לשירה. שנה אחר שנה. כל אחת מהן כיהנה ב'מטעם' במשך תקופה על תקן, שימו לב, 'האם המזרחית החד הורית מן הפריפריה שכותבת על כך שהיא אם מזרחית חד הורית מן הפריפריה'. זהו התיק בהן החזיקו השתיים. תחילה שחר, ולאחר מכן בן יאיר.

- "אלוהי המזכירות אוהב אותן עוטות / פני מזכירה מול המראָה / טופפות עם שחרית לעבר התחנה / מצופפת מונית שרות ליום מקסימום בשכר מינימום" (יודית שחר, 'אלוהי המזכירות')

- "גם 1144 ש"ח לא יעזרו לסגר את החר בלב / ובבנק. רוצי. לתפס את האוטובוס. מאחור. מאחור. פועלות נקיון / רדומות בטין שחר מכריק קוקו בלוף ופס אדם, ליפסטיק בזול / את שוב מנקרת בעמוד 24 של רומן

רוסי / בְּדֶרֶךְ לְהַחֲתִימָה הַפְּרָטִים הַמְגִנֵּטִים... תְּגִידֵי תוֹדָה בְּזִמְנֵים שֶׁל מְתוּן
אֲבָטָלָה סְגִירַת מְפַעְלִים צְמִיגִים בּוֹעֲרִים / כְּלָנוּ אוֹמְרִים תוֹדָה בְּבִקְשָׁה /
סְלִיחָה. תְּגִידֵי יָפָה סְלִיחָה לְבוֹס" (סיגל בן-יאיר, 'אם את שוב')

כאמור, לא ארחיב באשר למבחר הדוגמאות שהובאו. מי שרוצה ללמוד מה
הם הכשלים הפואטיים שבשירים מעין אלו, "שירים אחרים", כלומר,
שירים העוסקים באחר, – מוזמן לקרוא את רשימתי על רצ"א ועל כתב
העת 'מעין' (שהוא למעשה כעין אח צעיר ושובב של 'מטעם'. ה'מעריב
לנוער' של 'מטעם'. אותה האוכלוסייה, לפני ואחרי התבגרות. תואר ראשון
ותואר שני. בורגנים ובני בורגנים) שהופיעה בדחק ב' או את רשימתי על
מתי שמואלוף – עורכו לשעבר של ה'כיוון מזרח' ועוזרו האישי של רצ"א
בהווה – שזמינה ברשת.

- - -

הכול גלוי וברי ונהיר. איני מחדש דבר. זוהי רוח התקופה. זוהי עמדתם של
מרבית כתבי העת. זהו השיח. זהו אישור המעבר במחסום. ככה זה עם
כיבוש. וככה זה עם כיבוש האקדמיה את הספרות. יש צורך באישור מעבר.
זה מה יש. הפוליטי מאשש את הפואטי ולא ההפך. נמצא הפיתרון הקל.
וכולם נוהרים. 'מטעם', 'הו', 'מעין'. כולם חוסים בצל הבוגנוויליה
הרדיקאלית.

זה באשר למס השפתיים.

- - -

ובכל זאת, לאור הוא איש ספרות (ולא על מס השפתיים לבדו יחיה איש
הספרות). על כן, זכינו לפגוש ב'מטעם' גם **ספרות שהעורך מעריך** (שאינה
חנוך לוין). משוררים צעירים, ולא מעט, שיצחק לאור העניק להם במה
ראויה, מקום מרכזי, ואף טרח, כעורך מן הסוג הישן והטוב, להעניק
לחלקם "שירותי" עריכה רצחניים, אך גם לעשות נפשות לעבודתם (עשיית
נפשות שהתאפשרה, בין היתר, בשל מעמדו של לאור ב"הארץ").

החלק הארי של כותבי 'מטעם' (לא כולם!) מורכב מעוברי אורח, כאלו
שנמשכו להילה היוקרתית-אקדמית שאפפה את כתב העת, וביקשו

להתבשם בה. כאלו שקפצו על העגלה במרוצתה. שיישרו קו עם יישור הקו וכתבו שירים "מתאימים". לא אנקוב בשמות. הרשימה ארוכה. הללו מופיעים כמעט בכל כתב עת אפשרי. דבר לא נדבק בהם. נכונותם תלויה בנוכחותם. אורי הולנדר, ברשימתו 'כולם רצים בלהקות' (תרבות וספרות, 19.09.2012) הגדיר אותם יפה כמשוררים "להקתיים", כאלו ש"את רוב תוצריהם אפשר להמיר בקלות זה בזה, ולא במקרה אפשר להבחין בבעלי היצירות עצמם נעים בחופשיות מחבורה לחבורה, ברוח סכסוכם האחרון עם מאן דהוא". עבור אלו, שימש 'מטעם' כר מרעה דשן והם צבאו עליו בהמוניהם.

בבסיס הד.נ.א. הפואטי של כתב העת, עומדים אב ואם. ויזלטיר ורביקוביץ'. שני דגמי העל. שניים מסמליה המובהקים ביותר של הבורגנות המשכילה בישראל. שני נציגים של דור המדינה. בתוך הזה, שבין הגבר המאצ'ו, המחוספס, הקר והאינטלקטואלי, שיחסו לנשים "שנוי במחלוקת", ובין הליידי הרהוטה והפגיעה שמבכה את מר גורלה וחותרת ורידים, מתקיימים מרבית הטקסטים ב'מטעם' (אלו שאינם משולמים כמס). בין שורות כגון:

- "את ישנה. / אני מציץ מתחת לתחבשות / ורואה איזו צלקת יפה / תהיה לך. (יובל פז, מתוך "אחרי הניתוח")

- אני אהב אותך כמו גרזן / את הגזע, ואת פאר ענפיך / אסיר במסור / ואכרסם כך שבבים עד עירם, / עת אתיז בפטיש ואזמל / כל שרירי, זיז ומכשול, / עד פלוח חלק תעמדי ואלמת / ביבשת המלים הפכושות. (שמעון רוזנברג מתוך: "אהבת החוטב המסור")

ובין שורת כגון:

- גוף האדם הוא השרש היחיד שיש לי. / גוף האדם הוא השרש היחיד. / והוא לא מחזיר נשמות לפגרים. / ואין לי גוף יחידה, גופה, להרגיש / בתוכה בעל חיה. כל מה שהופך אדם / לחי, נשאב. אני הולכת בלי קלפה ובלי / תוף, בלי כסות, לישן, בלי חיק, גזע לבן, / בלי זה. מה שאף לא מבינה זה שגוף / האדם הוא השרש היחיד שלי" (ציביה ברקאי, מתוך: "בית אל")

- "הַנְּשֵׁמָה שְׁלִי הִיא תִּינּוֹקֶת מֵתָה וַיִּתְּכֵן / שְׁנוּלְדָה חִיָּה. יִתְּכֵן זֶה פְּרוּשׁוֹ
שְׁבָלִילוֹת / טְרוּפִים אָנִי יְכוּלָה / לְשִׁמוֹעַ אֶת בְּכִיָּה / אוּ פְעֻמוֹנִים אוּ צְחוּקָה ;
/אִינְנִי יְכוּלָה לְשִׁמוֹעַ אוֹתָהּ פּוֹעָה, / עַל-כָּל-פְּנִים." (הִילָה לְהַב, מֵתוֹךְ:
"הַנְּשֵׁמָה שֶׁלְנוּ")

שירת הפצע של הפצועה-הפצועה והפצוע-הפצוע. והכל בסגנון אלגנטי, המעיד אל תחכום, בתחביר "מורכב", "שבור", "מפורק" וכו'. "יתכן זה פרושו", "ואין לי גוף יחידה, גופה, להרגיש / בתוכה בעל חיה" וכו'. מבחינות רבות, מרבית השירה בכתב העת 'מטעם' היא שירת דור-המדינה (או 'דור המדינה השני') מובהקת. שירת פצע, בגוף ראשון, חרוז חופשי (רק בלי חרוז ובלי החופשי) ושפה בגובה העיניים (שלעיתים מתגבהת לכאורה באמצעות התחביר או באמצעות הטיה כזו או אחרת: "האם תכאבנה השמים כפלים / מהאחת / מה אם תמאסנה עליה הפנגינות". זה המקסימום). נתק מוחלט מכל מה שקדם למחצית השנייה של המאה ה-20. במובן הזה, לאור אכן לא הוביל כל מהלך. רק ציית לנורמות הפואטית שמושלות בכיפה. אותן אלה שייצרו את לאור. אותן אלו שייצרו את אגו משעול.

על שלושה

כאמור, קשה לסקור מפעל במימדיו של 'מטעם' ברשימה אחת ולא מן הנמנע שאני חוטא לטקסטים רבים. לפיכך, אבקש להתמקד בשלושה יוצרים שהופעתם מזוהה באופן ישיר עם כתב העת. והם:

(א) מאיה קופרמן. (ב) הילה להב. (ג) יעקב ביטון.

הראשונה, מאיה קופרמן, סומנה בראשית דרכו של כתב העת, כדבר הבא בשירה העברית.

- "מדי יום אני מקיצה אל תוך קרעי בקרים. / רועדת מקור וסמוקה מפחד, אני בוצעת את האויר בצעדי / קרסים נתלים בעיני, בקרסולי, בשערי...
בלילות אני מגלפת את דמותך בזכרוני. / שעריך הצהב מתערבב בדמי. לחיני סמוקות, מכחילות / בעוד אצבעותיך סוגרות על צנארי. / אינך חדל גם

כְּשֶׁאֲנִי מְתַעֲלָפֶת. / כְּמוֹנֵי יַדְעֶתָ, לֹא זֶה הָאִוִּיר אוֹתוֹ אֲנִי צוֹרֶכֶת בְּנִשְׁימוֹת
כְּבֹדוֹת, / סִיזִיפִית עֵינֶפָה / מְגוֹלְלֶת אֶת אֲנִדְרֹטָה אֶהְבֶּתִי... אֶת / הֵיית הַסְפּוּי
הָאֲחֵרוֹן שְׁלִי / אֵיךְ הַעֲזָתָ לְנִשְׁם מְלִים אֲחֵרוֹת מְשַׁלְמֶדְתִּי אוֹתָךְ / אֵיךְ הַעֲזָתָ
גּוֹפֶךְ, שֶׁהוּא גּוֹפִי, לְפַצֵּעַ אֶת עֵינַי בְּשֵׁנִי / אֵיךְ הַעֲזָתָ לְהוֹלֵד, / לְהַפְרֵד ... מֶה
נוֹתֵר? חֲזִיָה סְפוּגָה בְּרִיחַ הַזְעָה שְׁלֶךְ / צִלְקָת אוֹ שְׁתִים בְּפָנִים הַרְוֶה /
עֲשׂוֹת תְּמוֹנוֹת מְפָזְרוֹת... לְכֹסוֹף, נִכְרוּ הֵם בְּקֶרְבִי. יַדִּיהֶם בְּתוֹךְ גּוֹפִי, עוֹטוֹת
כְּפָפוֹת, סְטֵרִילִיוֹת מְאֻשְׁמָה. "

(מתוך: 'שפת אם', 'מטעם' 1)

מרגע פרסום השורות הללו ועד לספר ב'קיבוץ המאוחד', לפרס שר החינוך והתרבות למשוררים בתחילת דרכם, ולביקורות בנוסח – "שפת האם איננה רק הלשון שיש ללמוד ולדבר אותה, בלימוד קשה ומפרך. היא גם קו הגבול, שפת-אם, כמו שפת הים או שפת הנחל, גדה שמשמגיעים אליה חייבים להיעצר, או להיכנס פנימה ולהסתכן בטביעה. קופרמן חוזרת ובוחרת בשתי האפשרויות הללו, המושכות ומפתות אותה במידה שווה. קראו את הספר הזה, הוא יפה מנשוא... אל תניחו לקור האנליטי הזה להטעות אתכם – בה בשעה הגוף הזה בוער (מתשוקה, מצורך, מאהבה), כמעט כמו הגוף-בגד של דליה רביקוביץ" (שירה סתיו, הארץ) – לא חלף זמן רב. יבבותיה של קופרמן נשמעו במרחק, וזו הוכתרה ככוהנת הלסבית החדשה. כבגד הגוף החדש. כגילום האולטימטיבי של השסע-פצע-האחר. או כמאמר חוקרת הספרות והמגדר דנה אולמרט, אחת מן הגנרלים המבטיחים של כיבוש האקדמיה את הספרות:

"אני תוהה אם הסיווג של ספר השירים של מאיה קופרמן, "שפת אם", שראה אור לפני שנה, כ"ספר לסבי" עושה לו עוול או דווקא להפך, מתאר אותו במדויק ומעניק משמעות חדשה למושג "שירה לסבית". הוא נכתב על ידי משוררת לסבית והוא עוסק בחלקים נרחבים שלו ביחסים בין נשים, בסבל ובעונג שהם גורמים. כלומר, הלסביות היא חלק בלתי נפרד ממנו, מרכזי וחשוב. לי נדמה שהעוצמה של קופרמן כמשוררת מתגלה בעולם הדימויים המבריק שלה, בכישרון שלה לתאר ולהמחיש באופן מפתיע ומחדש רגש כמו געגוע, שכבר נכתבו עליו תלי תלים של יצירות ספרות ושירים. למשל בשיר "חלום וקללה" שנפתח במילים "געגועי הולכים ושבים / כמו נידה."

נסיונה של אולמרט לחלץ את קופרמן מן המלכודת המגדרית, סופו שמקבר אותה פי שניים. "געגועי הולכים ושבים / כמו נידה". זהו ההישג הפואטי, לידה של חוקרת זאת. זה החידוש. כוח נשי מתפרץ, שפריץ של נידה. הבוגנוויליה רוננת.

השנייה, הילה להב.

כשאומרים 'מטעם' אומרים הילה להב. זו משוררת הבית. גאוות המשפחה. ההישג הגדול של 'מטעם'. קופרמן המשודרגת. נהי מסוגן. "ה'אני" הוא המרכז הסמנטי והתחבירי של להב" מסביר לאור (תרבות וספרות, 09.03.2012). וכמו קופרמן אף היא מקדישה את עיקר שירתה כדי לבכות פעם אחר פעם מה גדולה אזלת היד של "אני" רצוץ זה:

- "אני בנמצא. כמעט אמרתי בהסח הדעת כמעט / אמרתי בהישג-יד. למעט החליל אין לי צינור / חמצן עוד מלידתי וכשאבער / אף רוח איננה מלבה אותי אם ישנן רוחות / כמעט שכחתי: התריסים / עומדים מוגפים."

- "אני המבקשת להקבר והרוח / אוהזת בי בעבותות של אהבה. היא / נשארת לצדי. ערה. / לעתים היא מדמה שנקשרה / נפשי בנפשה. ככה יעשה לרוח / שהחשף חפץ ביקרה,

- "אינני רוצה לכתוב אך אינני / נרדמת, ובחצות אני מעירה בי את / נפשי התינוקת וצובטת / אותה שתבכה"

לצד אלו, מרבה להב להפגין אנינות ובקיאות בעלי ברק אינטלקטואלי עכשווי ("כל "הנני" מתרגם בשפתי: אל תלכי"), ונטיות לשוניות שמאפשרות לה לכתוב, ממש, כמו לדליה רביקוביץ' בשעתו: "שירים שנוטים למצוא חן בעיני קוראים המבוגרים ממנה בשנות דור, הן בזכות רצינותם המופנמת והכאובה, והן בזכות העברית המעוצבת, הקצת מיושנת אולי, שבה הם כתובים, עברית שורשית שמעדיפה צורות תחביריות וסמנטיות הדוקות ומשוכללות". (אלי הירש, ידיעות, 06.01.2012).

עבור אוהדי מרק הדמעות הסמיך, להב נוחה לעיכול. היא נכונה, מדויקת, רהוטה. מחליקה בגרון. היא איננה "מפריזה" ב"עברית השורשית שמעדיפה צורות תחביריות וסמנטיות הדוקות ומשוכללות" ואינה נוטה להעמיק מידי. הכל במידה. קצת מכל דבר. ערפול מגדרי, קורט עמימות תחבירית ואפילו קצת מוסיקה. רק קצת (אך לא משהו שהיינו מצפים ממוסיקאית קלאסית בעלת אוזן משוכללה). לעיסוק מעמיק או קנטרני יותר בשירת להב, אני מפנה את הקוראים למאמרו של רצ"א 'קוצצת אצבעות – ניתוח הפוליטיקה של הפצע בטקסטים ובשירה ישראלית חדשה', שזמין ברשת לכל דורש. יעקב ביטון. הביאה השלישית.

ביטון הוא האחרון ברצף זה של משוררים שזכו לעמוד ב"פרונט" של 'מטעם'. הוא נכנס לשם כעוד מזרחי מחמד – כעוד, כמאמר הלית ישורון, "משורר טבעי, שהחיים – ולא השירה – הצמיחו", שכותב "שירה לא מלוטשת שעוצמתה בבלי דעת" – ויצא משם כמשורר. איש לא התכוון שכך יהיה. אך כך יצא. יחד עם זאת, את שירתו של ביטון יש למוד במדדים היאים לה, כשירה שמרנית, היינו כרובד נוסף, כשאר כותבי מטעם, בנוסח דור המדינה. ובכל זאת, נבדל ביטון ממרבית כותבי 'מטעם' בהתכתבותו המעמיקה יותר עם המקורות. באיזו פשטות של חול. באיזו כנות ישירה.

- "האם הערב הזה חדש? / אכן האמא הורידה את המעיל, אדרת צמר
במדת נפילים / נשמרה כל אותם תדשים בארון החרף, בדתות הגבוהות /
בבדה על שלד פתפי, מתלה דק / ובפנות מחיצת העץ נחו פדורי נפתלין /
לבנים וחרופים / כל הימים הקרים שחלפו לא עקרו מצבועם"

זו לכאורה שירה צנועה, נקייה, שאינה מצטעקת. אך ביטון, כמאמר א. הירש, "יודע היטב מה הוא אומר, מה משקלם של כל דימוי או טענה בשיריו, ומה הקשרם האידיאי והרגשי". ולפיכך (שוב יישור הקו) הוא מספק לקהל של 'מטעם' נקודות אחיזה:

- "והנה הפפתורים השחרים / כמו זרעי קיקיון שחשבת לבלע על מגדל
המים"

- "ער בעלטה ישבתי, כססתי / את נפשי. המינוס / בבנק הדאיג / אותי, ומנוסת המילים, / ואגרופ הלב / שאורב לתקוף מעבר לפינה"

- "בְּרֵאשִׁית שְׁתָּקוּ הַנָּשִׁים כִּי חָנְקֵנוּ אוֹתָן / הָאָרֶץ נִשְׁאַרָה תָּהוּ וּבָהוּ / אַחֲרֵי שְׁנַטַע הַטּוֹב / רַק יִדְיָהֶן עוֹד מִמְּשִׁיכוֹת לְהִתְמִיד / מֵעֶבֶר לְשֵׁשֶׁת יָמֵי הַבְּרִיאָה / אֲנַחְנוּ פְּלָנוּ מְבִינִים שֶׁהַצֵּלַע נִלְקְחָה מִן הָהָר / הַיָּיִנוּ חוֹלוֹת גְּדוֹלִים אֶלְמִים מִקְּשִׁיחִים צוֹר / הָאֶחָד בְּשָׁנֵי / וְרַק נִתְמַכְנוּ בְּרוּחַ נְקִבִית הַמְּרַחֶפֶת / עַל פְּנֵי תְּהוֹם. (תְּהוֹמִינוּ)"

יש משהו מאוד מפתה ביושרתו של ביטון. קל לטעות אותו לפרא אציל אך פגיע. לדבר מה "אותנטי" בים הסימולקרות הזה. לגבר שיודע לעשות אהבה. שמבין, שרק "נתמכנו ברוח נקבית המרחפת", שיודע ש"שתקו הנשים כי חנקנו אותן". אלא שגם את האותנטי למדנו כבר לחקות. גם את הנוגות של פנחס שדה. וישנו הרושם, אם כי עוד מוקדם לקבוע, שביטון מספיק מתוחכם, וכי ידוע לו היטב על אילו מיתרים הוא פרט ואילו צלילים הוא הפיק בדרכו לפרס 'טבע לאימהות מזרחיות חד הוריות מן הפריפריה שכותבת על כך שהן אמהות מזרחיות חד הוריות מן הפריפריה'.

במובן הזה, ביטון איננו יוצא מן הכלל. כפי שציינתי בפתח הדברים, כותבי 'מטעם' אינטליגנטים ביותר, וככאלו, עליהם להישמר כפליים מן הדמגוגיה ומן הסופיזם, ולא להתפתות, כמאמר בודלר, "להכין לקהל מטעמים מן הסחי והחלאה אשר אהבה נפשו."

'מטעם' לא היה "עוד כתב עת" שנפתח ונסגר כלעומת שנפתח. היה זה מפעל. מפעל של איש אחד. מפעל שיקר לליבו של איש אחד. ורק לליבו (כך הסתבר בדיעבד). שחקן מרכזי – שהופיע בתדירות מרשימה, שלא לומר מסחררת – במגרש החצי מדומיין וכפוי הטובה שזכה, ובצדק, לכינוי "סצנת כתבי העת".

'מטעם' לא קם עבור הספרות העברית. הוא קם כדי לשמש במה לאנשים שרצו להגביה את רמת הדיון. אך לא את זה הספרותי. עבור אקדמאים שרצו להתבטא ולפעול מחוץ למסדרונות האקדמיה אך לא במתנ"ס. שרצו לגעת ברוח עצמה. לחוש את הרוח מלטפת את שערם. להיעשות לחוקרים

ולמושאי המחקר גם יחד. חוקרים-סופרים, חוקרות-משוררות ולהיפך, המודל הכפול החדש. את כל אלו משך 'מטעם' לחיקו – ובלהקות.

בסופו של דבר, למרות מבחר תרגומים משובחים לעילא, שאין להמעייט בערכם ובחשיבותם התרבותית, וחוכרות יפות שהוקדשו לברכט, לויין ופאזוליני (שראויות לדיון נפרד ומעמיק), לא הותיר 'מטעם' כל חותם על הספרות העברית. **הייתה זו אכסניה זמנית, שיישרה קו עם רוח הזמן, שהעניקה מקום נוסף לחמוק בו מן הסוגיות הפואטיות הבוערות, וזו במסגרת של קהילה מדומה ותומכת, מלאת חשיבות עצמית וצדקנות בורגנית, שהתפוגגה מיד עם הסגר כתב העת ושלחה את חבריה לתור אחר בוגנוויליה אחרת לחסות בצילה.**